

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ

«Γεια σας, εγγλεζάκια!»

Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα
(1941-1945)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	11
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	13
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΧΑΡΤΕΣ	39

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ, Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

1. <i>Η βρετανική πολιτική στην Ελλάδα:</i>	
<i>Διπλωματία και πολεμικές επιχειρήσεις, 1939-1945.</i>	45
<i>Η παράδοση των ελληνοβρετανικών σχέσεων</i>	45
<i>Σύμμαχοι ξανά: Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος</i> <i>και η εκστρατεία στην Ελλάδα</i>	48
<i>FO versus SOE: Η Βρετανία και οι προκλήσεις της Κατοχής</i> <i>και της αντίστασης</i>	58
<i>«Οι ωδίνες της απελευθέρωσης»: Η βρετανική πολιτική στην Ελλάδα</i> <i>στο τέλος του πολέμου</i>	75
2. <i>Προσλήψεις της Ελλάδας στο βρετανικό Home Front</i>	88
<i>Το βρετανικό «εσωτερικό μέτωπο»</i>	88
<i>Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος και η εκστρατεία στην Ελλάδα</i> <i>μέσα από τα μάτια των Βρετανών.</i>	95
<i>Προσλήψεις της Κατοχής, της αντίστασης και</i> <i>της βρετανικής πολιτικής</i>	109
<i>Τα Δεκεμβριανά στο βρετανικό εσωτερικό μέτωπο</i>	125

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

1. <i>Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και η εμπειρία της αιχμαλωσίας,</i>	
1941-1945	147
1941: «Ξαναζούμε τη Δουνκέρκη»	147
Σαμποτάζ και ανταρτοπόλεμος: Η δράση της SOE στην κατεχόμενη Ελλάδα	159
Η Μάχη της Αθήνας: «Ένας πραγματικά παράξενος πόλεμος»	178
Αιχμάλωτοι βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα	200
2. <i>Σύμμαχοι και εχθροί.</i>	211
Ο ελληνικός στρατός	211
Γερμανοί, Ιταλοί και έλληνες δωσίλογοι	215
Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ	226
Ο ΕΔΕΣ, η ΕΚΚΑ και ο αντιστασιακός χώρος	245
Η εικόνα των άλλων συμπολεμιστών: Αυστραλοί, Νεοζηλανδοί, Αμερικανοί, Γιουγκοσλάβοι και Σοβιετικοί	256
3. <i>Η χώρα και οι κάτοικοί της</i>	265
Οι βρετανοί στρατιώτες ως περιηγητές:	
Περιγραφές τοπίων και μνημείων	265
Οι κάτοικοι: Εθνογραφικές και ηθογραφικές παρατηρήσεις	269
Η Ελλάδα της Κατοχής	275
Η εμπειρία της απελευθέρωσης	284
4. <i>Καθημερινότητα και συναισθήματα των στρατιωτών</i>	292
Ελεύθερος χρόνος, ψυχαγωγία, διατροφή και κοινωνικότητα	292
Προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα	307
5. <i>Αξιολογήσεις της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα</i>	316
Εκτιμήσεις για την επιχείρηση «Λάμψη»	316
Αποτιμήσεις της δράσης και του ρόλου της SOE	320
Οι βρετανοί στρατιώτες για τον Δεκέμβρη	326
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	335
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	351
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	361
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	379
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ	387

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ, Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Η βρετανική πολιτική στην Ελλάδα:

Διπλωματία και πολεμικές επιχειρήσεις, 1939-1945

Η παράδοση των ελληνοβρετανικών σχέσεων

Η Βρετανία και η Ελλάδα συνδέθηκαν με στενές σχέσεις ήδη από την εποχή του πολέμου της ελληνικής ανεξαρτησίας. Οι βρετανοί φιλέλληνες έπαιξαν αναμφίβολα τον δικό τους ρόλο στην επιτυχία της επανάστασης, και ο Λόρδος Βύρωνας εντάχθηκε στο πάνθεον των μαρτύρων της. Η Βρετανία ήταν εκείνη που επέτρεψε σε τραπεζικούς οίκους της τη σύναψη δανείου με τους έλληνες επαναστάτες, γεγονός που αποτέλεσε την πρώτη διεθνή νομιμοποίησή τους. Και ήταν επίσης εκείνη που, παρά την αρχική της αντίθεση στην ελληνική ανεξαρτησία, συνέβαλε ουσιαστικά μαζί με τη Γαλλία και τη Ρωσία στην επικράτησή της επιβάλλοντας μάλιστα το μοναρχικό καθεστώς. Το γεγονός αυτό εξασφάλισε μία σχέση εξάρτησης και πατρωνίας ανάμεσα στις δύο χώρες που διατηρήθηκε για περισσότερο από εκατό χρόνια, θα μπορούσαμε να πούμε μέχρι το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Τη βρετανική πατρωνία άλλωστε επιδίωξε ο ίδιος ο ελληνικός πολιτικός κόσμος (ή τουλάχιστον σημαντική μερίδα του), αρχικά ως αντιστάθμισμα της μετατόπισης του ρωσικού ενδιαφέροντος προς τους γειτονικούς, ανταγωνιστικούς εθνικισμούς από τα μέσα του 19ου αιώνα. Έτσι, στις επόμενες δεκαετίες σφυρηλατήθηκε στην Ελλάδα η εικόνα της ισχυρής, αλλά δίκαιης, Μεγάλης Βρετανίας ως της μοναδικής δύναμης που μπορούσε να υποστηρίξει τα ελληνικά συμφέροντα. Το Λονδίνο ενίσχυσε αυτήν την εικόνα με την επιβολή του δανού πρίγκιπα Γλύξμπουργκ (ο οποίος συνδεόταν συγγενικά με τη βρετανική βασιλική οικογένεια) ως βασιλιά της Ελλάδας

με το όνομα Γεώργιος Α΄, και με την ταυτόχρονη παραχώρηση των Επτανήσων στην Ελλάδα το 1864. Η ιδέα ενός ιδιαίτερου δεσμού ανάμεσα στα δύο έθνη κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, χάρη στη σύνδεση των βλέψεων των δύο χωρών στην περιοχή και στις στενές σχέσεις εμπιστοσύνης που καλλιέργησαν οι Ελευθέριος Βενιζέλος και Ντέιβιντ Λούντ Τζωρτζ (David Lloyd George). Στην πραγματικότητα όμως, εκτός ίσως από την περίοδο της πρωθυπουργίας του Λούντ Τζωρτζ (1916-1922), η Βρετανία ουδέποτε υποστήριξε τον ελληνικό αλυτρωτισμό, αλλά μάλλον επιδίωξε να τον ελέγξει ή να τον περιορίσει. Η στάση της αυτή βασίστηκε στο δόγμα της υποστήριξης της ακεραιότητας και της επιβίωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που η Βρετανία ακολούθησε τις περισσότερες φορές πιστά μέχρι το 1914. Ο στόχος της ήταν διπλός: αφενός να διαφυλάξει τις αγορές και τις επενδύσεις της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και αφετέρου να διατηρήσει τη ναυτική κυριαρχία της στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και τον έλεγχο της θαλάσσιας οδού προς την Ινδία. Την πολιτική αυτή απειλούσε το ενδεχόμενο της ρωσικής καθόδου στη Μεσόγειο, μέσω της διάλυσης ή του ελέγχου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (η ουσία δηλαδή του Ανατολικού Ζητήματος για το Λονδίνο).¹

Ο «ανθελληνισμός» ή ο «φιλελληνισμός» που επέδειξαν οι βρετανοί αξιωματούχοι κατά την περίοδο αυτή καθορίστηκε λοιπόν από τα διακριτά γεωπολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα στην περιοχή, σε συνδυασμό βέβαια με τα αξιακά και ιδεολογικά πρότυπα των βρετανικών ελίτ (τον ρομαντισμό, τον φιλελευθερισμό ή τον συντηρητισμό, τον ιμπεριαλισμό, την εκβιομηχάνιση), και τα αντίστοιχα πολιτισμικά στερεότυπα (τον οριενταλισμό ή τον βαλκανισμό, τη ρωσοφοβία) που ανέπτυξαν για την Ελλάδα, τα Βαλκάνια, την Εγγύς Ανατολή αλλά και για την ίδια τη Βρετανία. Με άλλα λόγια, η ιδεολογία και το συναίσθημα δεν έλειπαν από τη βρετανική πρόσληψη της Ελλάδας και των ελληνοβρετανικών σχέσεων, όπως γίνεται εμφανές στον λόγο περιηγητών, δημοσιογράφων, διπλωματών, στρατιωτι-

1 Λευτέρης Σ. Σταυριανός, *Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά* (μτφρ. Ελ. Δελιβάνη), Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2007, 519 κ.εξ., και Matthew S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923. A Study in International Relations*, Λονδίνο, MacMillan, 1966, 53 κ.εξ.

κών και πολιτικών του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού.² Όπως κάποτε παρατήρησε ο λόρδος Πάλμερστον (Palmerston), η Ελλάδα ήταν για αυτόν μία «συναισθηματική λέξη» (emotional word)³ η προσέγγιση αυτή διατηρήθηκε ζωντανή στη σκέψη πολλών μεταγενέστερων πολιτικών, όπως ο Γκλάστοουν (William Ewart Gladstone), ο λόρδος Σόλσμπερι (Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, Marquess of Salisbury), ο Λούντ Τζωρτζ και –χαρακτηριστικότερα για την εποχή που εξετάζει το βιβλίο– ο Τσώρτσιλ.

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου η βρετανική εξωτερική πολιτική αναπροσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα που είχαν προκύψει μετά τον Μεγάλο Πόλεμο. Οι οικονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η χώρα μετά τον τετραετή αγώνα εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων, η αμφισβήτηση της κυριαρχίας της στην ίδια την αυτοκρατορία, η αντίθεση της κοινής γνώμης σε εξωτερικές επεμβάσεις και η πολιτική απομονωτισμού περιόρισαν το βρετανικό ενδιαφέρον για την ηπειρωτική Ευρώπη γενικότερα και για την Ελλάδα ειδικότερα. Μολονότι οι παλιές αυτοκρατορικές συνθήκες δεν εγκαταλείφθηκαν, η βρετανική διπλωματία δεν ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια υποστηρίζοντας σε γενικές γραμμές τη σταθερότητα και τη συνεργασία στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών. Στην Ελλάδα η Βρετανία απέφυγε να αναμειχθεί στις πολιτικές διαμάχες βενιζελικών και αντιβενιζελικών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1930. Ωστόσο η ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία το 1935 και η επακόλουθη κρίση στις ευρωπαϊκές σχέσεις, σε συνδυασμό με τη γενικότερη ενίσχυση του αναθεωρητισμού, μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, άλλαξαν άρδην την κατάσταση. Το Λονδίνο πλέον αναζητούσε συμμάχους στη Μεσόγειο, για

---

2 Για την έννοια του βαλκανισμού και τις αντίστοιχες προσεγγίσεις βλ. καταρχήν το έργο της Μαρία Τοντόροβα, που εισήγαγε τον όρο, Maria Todorova, *Βαλκάνια. Η δυτική φαντασίωση* (μτφρ. Ι. Κολοβού), Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007. Πρβλ. Vesna Goldsworthy, *Ruritania. Ανακαλύπτοντας τα Βαλκάνια* (μτφρ. Ειρ. Μπούση, Μ. Ξανθού), Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2004, και Andrew Hammond, 'Balkanism in Political Context: From the Ottoman Empire to the EU', *Westminster Papers in Communication and Culture*, 3/3 (2006), 6-26.

3 Robert Holland – Diana Markides, *The British and the Hellenes. Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean, 1850-1960*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2006, 1.

το ενδεχόμενο μιας ιταλοβρετανικής αναμέτρησης, ενώ η Αθήνα διεκδικούσε ούτως ή άλλως αυτόν τον ρόλο για να εξασφαλιστεί έναντι των ιταλικών ή των βουλγαρικών βλέψεων. Συνεπώς, η υποστήριξη του Λονδίνου τόσο στην παλινόρθωση της μοναρχίας και στο πρόσωπο του αγγλόφιλου (και δισέγγονου της βασίλισσας Βικτωρίας) Γεωργίου Β΄ στον θρόνο όσο και στο δικτατορικό καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά βασίστηκε πρωτίστως στην επιθυμία κατοχύρωσης της βρετανικής επιρροής στην Ελλάδα. Μάλιστα η επιρροή αυτή, χάρη στην ολοένα και μεγαλύτερη πολιτική εξάρτηση της Αθήνας από το Λονδίνο, εξασφάλιζε την ελληνική συνεργασία, χωρίς ωστόσο να δεσμεύει τη Βρετανία με επίσημες συμμαχικές υποχρεώσεις. Η προσέγγιση αυτή βέβαια είχε μία σημαντική αδυναμία: Η ταύτιση της μοναρχίας με τη μεταξική δικτατορία (αφού ο βασιλιάς είχε συγκατατεθεί στην επιβολή της, παρά τις παλιότερες διαβεβαιώσεις του ότι θα λειτουργούσε συνταγματικά) μπορούσε να απονομιμοποιήσει και να θέσει σε αμφισβήτηση την πρώτη σε περίπτωση πτώσης της δεύτερης, όπως τελικά πράγματι συνέβη στα χρόνια που ακολούθησαν.⁴

Σύμμαχοι ξανά: Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και η εκστρατεία στην Ελλάδα

Η κατάληψη της Πράγας από τους Γερμανούς και της Αλβανίας από τους Ιταλούς, τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1939 αντίστοιχα, έφερε το τέλος της πολιτικής κατευνασμού των δυτικών δυνάμεων απέναντι στον Χίτλερ και τον Μουσολίνι. Η αλλαγή της πολιτικής από την πλευρά του Λονδίνου και του Παρισιού εκφράστηκε με τη διακήρυξη της εγγύησης της ανεξαρτησίας της Πολωνίας, της Ρουμανίας και της Ελλάδας από τις δύο δυνάμεις. Στην πράξη ωστόσο δεν υπήρξε κάποια αναβάθμιση της ελληνο-

4 Ιωάννης Κολιόπουλος, *Παλινόρθωση, δικτατορία, πόλεμος, 1935-1941. Ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εστία, 1984, 301-07· Patrick Finney, 'Raising Frankenstein: Great Britain, "Balkanism" and the Search for a Balkan Locarno in the 1920s', *European History Quarterly*, 33/3 (2003), 319-36· Λουκιανός Χασιώτης, «Η βρετανική πολιτική και το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934», *Κλειώ*, 4 (2007), 93-117.

βρετανικής συνεργασίας, καθώς το Λονδίνο δεν ήθελε να δεσμευτεί με συμμαχικές υποχρεώσεις απέναντι στην Ελλάδα. Μετά την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, εξετάστηκε το σενάριο αποστολής αγγλογαλλικών στρατευμάτων και αναβίωσης του Μακεδονικού Μετώπου του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το οποίο όμως σύντομα απορρίφθηκε. Η κατάρρευση της Γαλλίας και η είσοδος της Ιταλίας στον πόλεμο δεν άλλαξαν ριζικά τις ελληνοβρετανικές σχέσεις: Η Βρετανία χρειαζόταν τα λιμάνια, τα αεροδρόμια και τον στόλο της Ελλάδας για την αναμέτρηση με τον Μουσολίνι, αλλά δεν είχε τη δυνατότητα να την υπερασπιστεί σε περίπτωση εμπλοκής της στη σύγκρουση. Τη δεδομένη στιγμή, πρώτιστο ενδιαφέρον για το Λονδίνο αποτελούσε η αποτροπή της συνεννόησης ανάμεσα στο καθεστώς Μεταξά και τον Άξονα, η διακοπή των ελληνικών εμπορικών συναλλαγών με τη Γερμανία και η ναύλωση του ελληνικού εμπορικού στόλου για τις βρετανικές πολεμικές ανάγκες – αιτήματα που έγιναν δεκτά από τον Μεταξά και τον Γεώργιο Β΄. Ακόμα και μετά την ιταλική εισβολή στην Ελλάδα, τον Οκτώβριο του 1940, και παρά τις επίμονες εκκλήσεις της ελληνικής πλευράς, το Λονδίνο απέφυγε να δεσμευτεί: Θεωρώντας δεδομένη την επικράτηση του ιταλικού στρατού, περιορίστηκε αρχικά στην ενίσχυση της άμυνας της Κρήτης (τον έλεγχο της οποίας θεωρούσε ζωτικής σημασίας για την κυριαρχία του βρετανικού βασιλικού ναυτικού στην Ανατολική Μεσόγειο) και στην εγκατάσταση μιας μοίρας βομβαρδιστικών στην ηπειρωτική Ελλάδα. Μάλιστα το Υπουργείο Εξωτερικών (Foreign Office-FO) ζήτησε από τον πρέσβη Πάλερετ (Michael Palairet) να εξασφαλίσει την άμεση παράδοση πυρομαχικών του Ελληνικού Πυριτιδοποιείου, που δεν χρησιμοποιούνταν από ελληνικά στρατεύματα, για τις ανάγκες του στρατού της Μέσης Ανατολής.⁵ Η στάση της βρετανικής κυβέρνησης άρχισε να αλλάζει τον Νοέμβριο, μετά τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο και του βρετανικού στη Βόρεια Αφρική.

Την έλλειψη ουσιαστικής βοήθειας εκ μέρους της Βρετανίας κλήθηκε να καλύψει εν μέρει ο τομέας της προπαγάνδας. Το συσταθέν το 1939 Υπουργείο Πληροφοριών δημιούργησε σύντομα ειδικό ελληνικό τμήμα

5 Κολιόπουλος, ό.π., 206, και Μαρίνα Πετράκη, *Βρετανική πολιτική και προπαγάνδα στον ελληνοϊταλικό πόλεμο*, Αθήνα, Πατάκης, 2011, 142, 157.

που ανέλαβε να προωθήσει στην Ελλάδα βιβλία, φυλλάδια, έντυπα και κινηματογραφικά επίκαιρα, ενώ το BBC πραγματοποιούσε εκπομπές στην ελληνική γλώσσα για να ενισχύσει το κύρος της Βρετανίας, να αντιμετωπίσει τη γερμανική και ιταλική προπαγάνδα και να τονώσει το ηθικό του ελληνικού πληθυσμού. Οι δραστηριότητες αυτές συνεχίστηκαν και εντάθηκαν μετά την ιταλική εισβολή, ενώ παράλληλα ξεκίνησαν οι προετοιμασίες για την οργάνωση δολιοφθορών και αντίστασης ενόψει της πιθανής κατάληψης της χώρας από τα αντίπαλα στρατεύματα, εν αγνοία μάλιστα των ελληνικών πολιτικών και στρατιωτικών αρχών και με τη συμμετοχή αντιμεταξικών παραγόντων που θεωρούνταν περισσότερο αγγλόφιλοι και έμπιστοι.⁶

Εντωμεταξύ, η αποτυχία της ιταλικής εισβολής στην Ελλάδα και η προέλαση του ελληνικού στρατού στην Αλβανία δημιούργησε νέα δεδομένα και για τα δύο στρατόπεδα του πολέμου. Η πιθανότητα της ιταλικής κατάρρευσης, σε συνδυασμό με τη βρετανική στρατιωτική παρουσία στην Ελλάδα, ανησύχησε τον Χίτλερ, που φοβόταν το άνοιγμα ενός νέου μετώπου στα Βαλκάνια, κατά το πρότυπο του προηγούμενου πολέμου. Επιπλέον, οι βρετανικές αεροπορικές δυνάμεις θα μπορούσαν να κάνουν επιδρομές από τα ελληνικά αεροδρόμια στις ρουμανικές πετρελαιοπηγές, οι οποίες θεωρούνταν ζωτικής σημασίας για τις γερμανικές πολεμικές ανάγκες. Τέλος, ο Χίτλερ φοβόταν ότι ενδεχόμενο συμμαχικό προγεφύρωμα στα Βαλκάνια θα απειλούσε τα νώτα του γερμανικού στρατού, ενόψει της σχεδιαζόμενης από τον Νοέμβριο του 1940 επιχείρησης «Μπαρμπαρόσα» εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Το Βερολίνο επιχείρησε να διερευνήσει το ενδεχόμενο ξεχωριστής ειρήνης της Ελλάδας με την Ιταλία, αλλά η ανταπόκριση του Μεταξά ήταν αρνητική. Στις αρχές Νοεμβρίου λοιπόν δόθηκε η εντολή για την οργάνωση της επιχείρησης «Μαρίτα», της εισβολής και κατάληψης δηλαδή της Ελλάδας. Από την πλευρά της, η βρετανική κυβέρνηση αμφιταλαντευόταν ανάμεσα στη στρατιωτική και μη εμπλοκή της στην Ελλάδα εκτιμώντας τόσο τις στρατιωτικές όσο και τις διπλωματικές παραμέτρους ενός τέτοιου εγχειρήματος. Έτσι, ενώ τον Νοέμβριο του 1940 απέρριψε την

6 Πιτράκη, ό.π., 85-92, 102-4, 181-82, και Ioannis Stefanidis, *Substitute for Power. Wartime British Propaganda to the Balkans, 1939-1944*, Φάρναμ, Ashgate, 2012, 168-75.

ιδέα της αποστολής βρετανικών στρατευμάτων στη Βαλκανική, τον Ιανουάριο επανεξέτασε τη στάση της. Οι νίκες του στρατηγού Ουέιβελ (Archibald Percival Wavell), επικεφαλής των δυνάμεων της Μέσης Ανατολής, επί των Ιταλών στη Βόρεια Αφρική έδιναν τη δυνατότητα απόσπασης ενός μέρους των δυνάμεών του στην Ελλάδα. Με τον ιταλικό στρατό στα πρόθυρα της κατάρρευσης τόσο στη Λιβύη όσο και στην Αλβανία, η βρετανική διπλωματία έβλεπε και πάλι θετικά το ενδεχόμενο σχηματισμού ενός βαλκανικού μπλοκ εναντίον του Άξονα, με τη συμμετοχή της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας. Επιπλέον, στις αρχές Ιανουαρίου η βρετανική κυβέρνηση πληροφορήθηκε τα σχέδια εισβολής της Γερμανίας (μέσω του συστήματος *Ultra*⁷) και, σύμφωνα με τον Τσώρτσιλ, αποφάσισε «να κάνει ό,τι ήταν δυνατόν προκειμένου να σταλεί αμέσως στην Ελλάδα η μέγιστη δυνατή συνδρομή».⁸ Η συνδρομή αυτή θα ενίσχυε το βρετανικό κύρος στην περιοχή και, ταυτόχρονα, θα μπορούσε να επηρεάσει θετικά τη στάση τόσο των ΗΠΑ όσο και της Σοβιετικής Ένωσης. Ωστόσο τα δεδομένα από στρατιωτικής απόψεως παρέμεναν αρνητικά: στρατεύματα μπορούσαν να σταλούν μονάχα από τις δυνάμεις της Μέσης Ανατολής, των οποίων οι υποχρεώσεις εκτείνονταν από την Ερυθραία και την Αιθιοπία μέχρι τη Λιβύη· η συμμαχία με την Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία κάθε άλλο παρά εξασφαλισμένη ήταν, ενώ μία μικρή εκστρατευτική δύναμη ούτε μπορούσε να αποτελέσει ισχυρό κίνητρο για τα γειτονικά κράτη ούτε αρκούσε για να αποτρέψει την κατάληψη της Ελλάδας από τον γερμανικό στρατό. Αντίθετα, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία νέα υποχώρηση (μετά τη Νορβηγία και τη Δουνκέρκη) και σε περιττές απώλειες. Επομένως, τόσο ο Ουέιβελ όσο

7 Το σύστημα *Ultra* ήταν η αποκωδικοποίηση από τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες των κρυπτογραφημένων ραδιομηνυμάτων ή μηνυμάτων τηλετύπου των δυνάμεων του Άξονα, που επιτεύχθηκε μετά την απόκτηση μιας γερμανικής κρυπτογραφικής συσκευής *Enigma*. Το σύστημα υπήρξε ένα από τα καλύτερα φυλασσόμενα μυστικά του πολέμου. Για το θέμα βλ. Frederick William Winterbotham, *The Ultra Secret: The Inside Story of Operation Ultra, Bletchley Park and Enigma*, Νέα Υόρκη, Orion, 2000. Στις εκστρατείες της Ελλάδας και της Κρήτης το *Ultra* χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε επιχειρησιακό επίπεδο.

8 Winston Churchill, *The Grand Alliance: The Second World War*, Νέα Υόρκη, Rosseta Books, 2002 (α' έκδ. 1948), 14.

και οι πρωθυπουργοί της Αυστραλίας Ρόμπερτ Μένζις (Robert Menzies) και της Νέας Ζηλανδίας Πίτερ Φρέιζερ (Peter Fraser) δεν ήταν αρχικά πρόθυμοι να υποστηρίξουν μία τέτοια επιχείρηση. Ανάλογη απροθυμία έδειξε και ο Μεταξάς, ο οποίος έκρινε ότι μία μικρή εκστρατευτική δύναμη θα προκαλούσε απλώς τη γερμανική επέμβαση, χωρίς να καταφέρει να την αναχαιτίσει. Η γενικότερη στάση του έδειξε ότι ήταν δικαιολογημένα καχύποπτος με τη βρετανική σπουδή να σύρει την Ελλάδα σε πόλεμο με τη Γερμανία. Αντίθετα, ο Γεώργιος Β΄ φάνηκε περισσότερο πρόθυμος να δεχθεί τη βρετανική στρατιωτική παρουσία στην ελληνική επικράτεια. Από τον Οκτώβριο του 1940 ασκούσε προσωπική διπλωματία επικοινωνώντας τακτικά με τον βρετανό βασιλιά Γεώργιο ΣΤ΄, τον πρωθυπουργό Τσώρτσιλ, τον υπουργό Εξωτερικών Ήντεν (Anthony Eden), τον πρέσβη Πάλερετ και βρετανούς στρατιωτικούς. Μάλιστα, μετά τον θάνατο του Μεταξά στις 29 Ιανουαρίου επέβαλε πλήρως τη γραμμή του και συνέβαλε αποφασιστικά στην υπέρβαση των διαφορών μεταξύ των βρετανών και των ελλήνων πολιτικών, διπλωματικών και στρατιωτικών αξιωματούχων για τον χρόνο και τον τρόπο ανάπτυξης των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, και για τη γραμμή άμυνας που θα αντιμετώπιζε τη γερμανική εισβολή. Οι τελευταίες εκατέρωθεν ενστάσεις κάμφθηκαν μέσα στον επόμενο μήνα, μετά την επίσκεψη των Ήντεν και Ουέιβελ στην Αθήνα στις 22 Φεβρουαρίου. Παρά τις διαφωνίες στρατιωτικών και διπλωματών, η βρετανική στρατιωτική και πολιτική ηγεσία αποφάσισε τελικά ότι τα μειονεκτήματα της εγκατάλειψης της Ελλάδας ενόψει της γερμανικής εισβολής θα ήταν σοβαρότερα και με μακροχρόνιες συνέπειες για το κύρος του Ηνωμένου Βασιλείου, σε σχέση με την πιθανή αποτυχία της επιχείρησης. Επρόκειτο για μία απόφαση δίχως άλλο αμφιλεγόμενη, που παρέμεινε ως θέμα συζήτησης στον βρετανικό δημόσιο λόγο καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου και εξακολούθησε να απασχολεί και μεταπολεμικά βρετανούς, αυστραλούς και νεοζηλανδούς βετεράνους, δημοσιολόγους και ιστορικούς.⁹

9 Martin van Creveld, 'Prelude to Disaster: The British Decision to Aid Greece, 1940-41', *Journal of Contemporary History*, 9/3 (Ιούλιος 1974), 76-78, 90-92. Sheila Lawlor, 'Greece, March 1941: The Politics of British Military Intervention', *The Historical Journal*, 25/ 4 (1982), 944-46, και της ίδιας, *Churchill and the politics of war*,

Έτσι ξεκίνησε η επιχείρηση «Λάμψη» (Operation Lustre): Μεταξύ 6 Μαρτίου και 3 Απριλίου περίπου 62.000 άνδρες και ο εξοπλισμός τους μεταφέρθηκαν από την Αίγυπτο στην Ελλάδα. Το εκστρατευτικό σώμα περιλάμβανε την 1η Βρετανική Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία, τη 2η Νεοζηλανδική Μεραρχία, την 6η Αυστραλιανή μεραρχία, δύο βρετανικά συντάγματα μέσου πυροβολικού, ένα βρετανικό σύνταγμα αντιαεροπορικών όπλων και διάφορες βοηθητικές μονάδες στις οποίες συμμετείχαν κύπριοι, παλαιστίνιοι άραβες και εβραίοι σκαπανείς και εργάτες. Επιπρόσθετες δυνάμεις από την 7η Αυστραλιανή Μεραρχία και την Πολωνική Ταξιαρχία δεν επιβίβαστηκαν ποτέ στα μεταγωγικά για την Ελλάδα, καθώς κρατήθηκαν για να αντιμετωπίσουν την αντεπίθεση του Ρόμμελ (Erwin Rommel) στη Βόρεια Αφρική. Η δύναμη της RAF (Royal Air Force) αποτελείτο από 100 περίπου αεροσκάφη, από τα οποία μόλις τα 80 ήταν αξιόμαχα (κυρίως Blenheims, Gladiators και Hurricanes). Το εκστρατευτικό σώμα ονομάστηκε Lustreforce ή «W» Force από το όνομα του επικεφαλής αντιστράτηγου Χένρι Ουίλσον (Sir Henry Maitland Wilson). Διοικητής της νεοζηλανδικής μεραρχίας ανέλαβε ο αντιστράτηγος Φρέιμπεργκ (Sir Bernard Freyberg) και της αυστραλιανής ο αντιστράτηγος Μπλέιμυ (Thomas Blamey). Η έλλειψη μεταγωγικών πλοίων καθυστέρησε την άφιξη και ανάπτυξη του εκστρατευτικού σώματος, με αποτέλεσμα κάποιες από τις παραπάνω μονάδες να φτάσουν καθυστερημένα, τη στιγμή που είχε ήδη αρχίσει η προετοιμασία για την αποχώρηση από την Ελλάδα.¹⁰

Στις αρχές Μαρτίου 1941 γερμανικές δυνάμεις πέρασαν από τη Ρουμανία στη Βουλγαρία προετοιμαζόμενες για την εισβολή στην Ελλάδα. Αποτελούνταν από τη 12η Στρατιά με 680.000 περίπου άνδρες, 500 αεροσκάφη και 1.000 άρματα μάχης – αν και τελικά δεν συμμετείχε το σύνολο αυτών των δυνάμεων στην επιχείρηση. Το πραξικόπημα των φιλοβρετανών σέρβων αξιωματικών στο Βελιγράδι στις 27 Μαρτίου, που ανέτρεψε την κυβέρνηση του αντιβασιλέα Παύλου στη Γιουγκοσλαβία, οδήγησε σε μερική

1940-1941, Κέιμπριτζ, Cambridge University Press, 1994, 255-56. Πρβλ. Stockings – Hancock, ό.π., 20, 49-53.

10 Heinz Richter, *Η ιταλογερμανική επίθεση*, 346-47, 431, και Stockings – Hancock, ό.π., 99-100.

αναπροσαρμογή της επιχείρησης «Μαρίτα» και στην απόφαση για ταυτόχρονη εισβολή στην Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία. Οι εξελίξεις στο Βελιγράδι αρχικά ενθάρρυναν την ελληνική και βρετανική στρατιωτική ηγεσία, ωστόσο μέχρι τη στιγμή της γερμανικής επίθεσης δεν κατέστη δυνατός ο συντονισμός με τον γιουγκοσλαβικό στρατό. Στο μεταξύ, συνεχίζονταν οι διαφωνίες για τον τρόπο ανάπτυξης των στρατευμάτων της Ελλάδας, της Βρετανίας και της Κοινοπολιτείας: Οι Βρετανοί επέμειναν στην υποχώρηση όλων των δυνάμεων στον ποταμό Αλιάκμονα, αλλά ο έλληνας αρχιστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος θεωρούσε ότι η εγκατάλειψη της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης θα έπληττε το ηθικό του ελληνικού λαού και του στρατού, και, επιπλέον, θα έκανε αδύνατη την επαφή με τα γιουγκοσλαβικά στρατεύματα. Η υπεράσπιση της Γραμμής Μεταξά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα εξάλλου αποτελούσε θέμα κύρους για την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, που είχε υποστηρίξει τη δαπανηρή κατασκευή της και δεν ήθελε να παραδεχτεί ότι ήταν άχρηστη για τη σύγχρονη μορφή των πολεμικών επιχειρήσεων. Τελικά, αποφασίστηκε να παραμείνει ο κύριος όγκος του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο, ένα μέρος του να διατεθεί για την άμυνα των οχυρών και να αναπτυχθεί το βρετανικό εκστρατευτικό σώμα μαζί με δύο ελληνικές μεραρχίες στη γραμμή Αλιάκμονα.¹¹

Ο γερμανικός στρατός εξαπέλυσε την ταυτόχρονη επίθεση εναντίον της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας στις 6 Απριλίου. Ο γιουγκοσλαβικός στρατός κατέρρευσε σύντομα χωρίς να προβάλει οργανωμένη αντίσταση, επιτρέποντας την προέλαση των Γερμανών προς την κοιλάδα του Βαρδάρη με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη. Ο ελληνικός στρατός στα οχυρά των ελληνοβουλγαρικών συνόρων κράτησε τις θέσεις του για τρεις μέρες, αλλά η κατάληψη της Θεσσαλονίκης στις 9 Απριλίου ανάγκασε τις δυνάμεις του στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη να παραδοθούν άνευ όρων. Η αναμέτρηση των Γερμανών με τις υπόλοιπες ελληνικές και συμμαχικές δυνάμεις εξελίχθηκε σε μάχη οπισθοφυλακών: Στις 10 Απριλίου το μηχανοκίνητο σύνταγμα των SS Leibstandarte Adolf Hitler και μέρος της 5ης Μεραρχίας Πάντσερ εισέβαλαν μέσω Μοναστηρίου στη δυτική Μακεδονία και, αφού αποκρούστηκαν προσωρινά από τους συμμάχους

11 Higham, ό.π., 144 κ.εξ., και Κολιόπουλος, ό.π., 255-6.

στην τοποθεσία της Βεύης, συνέχισαν την προέλασή τους αναγκάζοντας τους αντιπάλους τους να υποχωρήσουν. Ακολούθησαν σύντομες αναμετρήσεις στον Αλιάκμονα, τον Πλαταμώνα, τα Τέμπη και τελικά στις Θερμοπύλες, οι οποίες απλώς καθυστέρησαν τη γερμανική προέλαση. Η περικύκλωση από τους Γερμανούς και η παράδοση του ελληνικού στρατού στην Ήπειρο και την Αλβανία στις 20 Απριλίου από τον αντιστράτηγο (και πρώτο δωσίλογο πρωθυπουργό) Γεώργιο Τσολάκογλου σήμαναν τη γενική υποχώρηση και την έναρξη εκκένωσης της χώρας από τις δυνάμεις της Βρετανίας και της Κοινοπολιτείας. Το ζήτημα είχε ήδη θέσει ο Παπάγος στον Ουίλσον νωρίτερα, προκειμένου να αποφευχθεί η συνέχιση της καταστροφής. Παράλληλα, έλληνες στρατιωτικοί και πολιτικοί αξιωματούχοι είχαν αρχίσει συνεννοήσεις με τους Γερμανούς επιταχύνοντας την κατάρρευση του μετώπου. Ο Γεώργιος Β΄ μαζί με τον νέο πρωθυπουργό Εμμανουήλ Τσουδερό και τον βρετανό πρέσβη Πάλερρετ εγκατέλειψαν την Αθήνα αεροπορικά για την Κρήτη στις 24 Απριλίου και τρεις μέρες αργότερα τα γερμανικά στρατεύματα κατέλαβαν την πρωτεύουσα. Οι Σύμμαχοι υποχώρησαν προς λιμάνια της Αττικής και της Πελοποννήσου, προκειμένου να επιβιβαστούν σε πλοία του ελληνικού και του βρετανικού ναυτικού. Η εκκένωση των δυνάμεών τους ολοκληρώθηκε σε γενικές γραμμές με επιτυχία – «τελικά μόνο σε αυτό είμαστε καλοί» σημείωνε με οργή τις μέρες εκείνες ο υφυπουργός Εξωτερικών Κάντογκαν (Sir Alexander Cadogan) προσθέτοντας ότι «οι στρατιώτες μας είναι οι αξιοθρήνητοι ερασιτέχνες που αντιμάχονται επαγγελματίες».¹²

Οι εκτιμήσεις για τις συνολικές απώλειες Βρετανών, Αυστραλών και Νεοζηλανδών ποικίλλουν ανάλογα με τις πηγές και δεν είναι ακριβείς: 14.000 περίπου στρατιώτες (σε μεγάλο βαθμό προερχόμενοι από μη μάχιμες μονάδες) αιχμαλωτίστηκαν και περίπου 2.000-2.500 καταγράφηκαν ως νεκροί ή αγνοούμενοι (μολονότι ένας αδιευκρίνιστος αριθμός από τους τελευταίους επιβίωσε της γερμανικής εισβολής και κατοχής). Οι απώλειες σε βαρύ εξοπλισμό, πυροβόλα όπλα και μεταφορικά μέσα ήταν μεγαλύτερες και προκάλεσαν σοβαρές ελλείψεις στις μετέπειτα επιχειρήσεις στην Κρή-

12 Sir Alexander Cadogan, *The Diaries of Sir Alexander Cadogan, 1938-1945* (επιμ. Dilks, David), Λονδίνο, Cassell, 1971, 374.

τη και τη Λιβύη: 104 τεθωρακισμένα, 8.000 οχήματα μεταφοράς, 40 αντιαεροπορικά και 192 πεδινά πυροβόλα, 164 αντιαρματικά και 209 αεροσκάφη, 82 από τα οποία καταστράφηκαν κατά την εκκένωση. Οι Γερμανοί είχαν περίπου 5.000 απώλειες (1.500 περίπου νεκρούς και αγνοούμενους), ενώ οι Έλληνες και Ιταλοί νεκροί και αγνοούμενοι ήταν πολύ περισσότεροι (15.000 και 38.000 αντίστοιχα), καθώς περιλάμβαναν τα θύματα του αλβανικού μετώπου.¹³

Η Μάχη της Κρήτης, που ακολούθησε τη γερμανική κατάκτηση της ηπειρωτικής Ελλάδας, έχει συχνά αντιμετωπιστεί από την ιστοριογραφία ως ένα διακριτό από την εκστρατεία στην Ελλάδα επεισόδιο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η πτώση του νησιού προκάλεσε δυσανάλογα –για τον αριθμό των στρατευμάτων που ενεπλάκησαν– μεγάλη εντύπωση τόσο μεταξύ των βρετανών αξιωματούχων όσο και στην κοινή γνώμη της χώρας. Εξάλλου το γεγονός ότι ένα νησί που απείχε 300 περίπου χιλιόμετρα από την Αθήνα κατακτήθηκε από αέρος μέσα σε 12 μόλις μέρες δημιουργούσε αρνητικούς συνειρμούς για τους κινδύνους που αντιμετώπιζε η άμυνα της ίδιας της Βρετανίας.¹⁴ Επιπλέον, η αποτυχία στην Ελλάδα και την Κρήτη προκάλεσε δυσφορία στις κυβερνήσεις της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας για τις στρατηγικές επιλογές του Τσώρτσιλ.¹⁵ Οι προετοιμασίες για την άμυνα του νησιού ξεκίνησαν αμέσως μετά την εκκένωση του βρετανικού εκστρατευτικού σώματος από την Ελλάδα. Επικεφαλής των συμμαχικών δυνάμεων της Creforce ανέλαβε ο νεοζηλανδός αντιστράτηγος Φρέιμπεργκ έχοντας στη διάθεσή του 42.460 άνδρες, από τους οποίους μονάχα οι μισοί ήταν ενταγμένοι σε μάχιμες μονάδες. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν και 9.000 περίπου Έλληνες οπλίτες και αξιωματικοί, οι οποίοι όμως ήταν ανεπαρκώς εξοπλισμένοι και δεν διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη

---

13 Matthew Willingham, *Perilous Commitments. The Battle for Greece and Crete, 1940-1941*, Στείπλεχέρστ, Spelmount, 2005, 76-96· Beevor, ό.π., 30-42, 54, 93, και Stockings – Hancock, ό.π., 504, 516.

14 Beevor, ό.π., 332.

15 Frederick L. W. Wood, *The Official History of New Zealand in the Second World War 1939-1945. Political and External Affairs*, Γουέλιγκτον, Historical Publications Branch, 1958, 188-89.

μάχη. Στην άμυνα του νησιού συμμετείχαν επίσης έλληνες χωροφύλακες και πολλοί άμαχοι, γεγονός για το οποίο οι τελευταίοι αργότερα πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος. Η Creforce δεν διέθετε αεροπορική κάλυψη ούτε βαρύ πυροβολικό, είχε ελάχιστα τεθωρακισμένα, αλλά την υποστήριζε το βρετανικό βασιλικό ναυτικό. Επιπλέον, είχε το πλεονέκτημα της ενημέρωσης μέσω του συστήματος *Ultra* για τον τρόπο και τον ακριβή χρόνο της γερμανικής επίθεσης, μολοντί ο Φρέιμπεργκ δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα για να αποτρέψει την κατάληψη και τη χρησιμοποίηση των αεροδρομίων. Από την πλευρά τους, οι Γερμανοί διέθεσαν για την επιχείρηση «Ερμής» 22.000 στρατιώτες, από τους οποίους τον σημαντικότερο ρόλο έπαιξαν οι άνδρες της 7ης Μεραρχίας Αλεξιπτωτιστών. Σκοπός και των δύο στρατοπέδων ήταν ο έλεγχος των αεροδρομίων στο Μάλεμε, το Ρέθυμνο και το Ηράκλειο, οι σημαντικότερες λοιπόν συγκρούσεις διεξήχθησαν σε αυτές τις περιοχές. Η γερμανική επίθεση ξεκίνησε στις 20 Μαΐου με σφοδρό βομβαρδισμό των συμμαχικών θέσεων, τον οποίο ακολούθησε η ρίψη αλεξιπτωτιστών. Οι επιτιθέμενοι είχαν βαρύτατες απώλειες, κατάφεραν ωστόσο να κερδίσουν έδαφος, εκμεταλλευόμενοι την κακή συνεννόηση μεταξύ των συμμαχικών μονάδων. Η κατάληψη του αεροδρομίου στο Μάλεμε την επόμενη μέρα επέτρεψε στους επιτιθέμενους να ενισχυθούν με νέες δυνάμεις που μεταφέρθηκαν αεροπορικώς από την ηπειρωτική Ελλάδα. Η μάχη είχε ήδη κριθεί και τα στρατεύματα της Βρετανίας και της Κοινοπολιτείας αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν προς τον νότο, από όπου μία ακόμα αποστολή εκκένωσης τους μετέφερε στην Αίγυπτο. Οι απώλειες ήταν σημαντικές για τους συμμάχους (1.751 νεκροί και αγνοούμενοι, 12.254 αιχμάλωτοι, 9 πολεμικά πλοία βυθίστηκαν μαζί με 1.828 συνολικά άνδρες του βασιλικού ναυτικού), αλλά ήταν εξίσου σοβαρές και με μακροχρόνιες συνέπειες για τους Γερμανούς (3.986 νεκροί και αγνοούμενοι και 350 αεροσκάφη, από τα οποία 150 μεταγωγικά *Junker* – το ένα τρίτο περίπου του στόλου του περάρχου Στούντεντ [Karl Student], ο οποίος είχε αναλάβει τη διοίκηση της επίθεσης).¹⁶

16 Για μία συνολική επισκόπηση της Μάχης της Κρήτης βλ. Beavor, ό.π., 335, 492-95. Για τη συμμετοχή των δυνάμεων της Κοινοπολιτείας στην εκστρατεία στην Ελλάδα και στη Μάχη της Κρήτης βλ. Peter Ewer, *Forgotten ANZACS: The campaign in Greece*,

Οι βρετανοί στρατιώτες που υπηρέτησαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ανέλαβαν πολλαπλούς ρόλους: στρατιωτικούς, πολιτικούς, οικονομικούς και ανθρωπιστικούς. Το βιβλίο εστιάζει το ενδιαφέρον του στις εμπειρίες αυτών των στρατιωτών αξιοποιώντας τις προσωπικές τους μαρτυρίες (προσωπική αλληλογραφία, ημερολόγια, αναμνήσεις), σε συνδυασμό με υπηρεσιακές εκθέσεις, βρετανικές εκδόσεις, εφημερίδες της εποχής και άλλες πηγές. Τα λόγια, αλλά ενίοτε και οι σιωπές των στρατιωτών, δείχνουν ότι η εκ μέρους τους αντιμετώπιση του πολέμου, της Ελλάδας και της ίδιας της Βρετανίας ήταν κάθε άλλο παρά μονοδιάστατη.

ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.

ISBN:978-618-03-2139-5

9 786180 321395

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82139